

Hegen, K. (2026). Universitetenes samfunnsrolle. I A. J. W. Andersen (Red.),
Mellom tradisjon og fornyelse: En professorrolle i endring (s. 165–178).
Fagbokforlaget. <https://doi.org/10.55669/oa810312>

Kapittel 12

Universitetenes samfunnsrolle

Kristin Heggen

Kunnskapssektoren har alltid fascinert meg. Jeg er overbevist om at kunnskap og fakta er viktigere enn noen gang, og at universitetene spiller en avgjørende rolle i samfunnsutviklingen. Samtidig er det kanskje nettopp i dag at selve idéen om universitetet er mest omdiskutert: Hva skal universitetet være, for hvem, og på hvilke premisser? Universitetene er mer enn institusjoner for grader, karrierer og publikasjonspoeng. De er fellesskap viet til fri forskning, der spørsmål forfølges gjennom systematiske undersøkelser, kritisk refleksjon og tålmodig oppbygging av innsikt og forståelse.

Friheten til å forske, undervise og publisere uten utilbørlig politisk, ideologisk eller kommersielt press er sentral. Det er et ideal som ofte tas for gitt, men utviklingen under president Trump viser tydelig hvor trange kår den akademiske friheten har fått i USA. Akademisk frihet, intellektuell redelighet, kritisk tenkning og åpen, internasjonal debatt er ikke luksusverdier, men grunnleggende forutsetninger for demokratiske samfunn og vitenskapelig framgang. En kjerneoppgave for universitetene er å utdanne arbeidskraft, men like viktig er det å utdanne framtidige generasjoner til reflektert dømmekraft, intellektuell modenhet og samfunnsansvar.

Tillit til universitetene er høy, men samtidig opplever jeg at de er under sterkere press enn noen gang tidligere i min yrkeskarriere. Byråkratiseringen er påfallende, med stor ressursinnsats til administrasjon, strategier og appellerende visjoner. Jeg er særlig opptatt av universitetenes samfunnsrelevans. Et påtrengende spørsmål er hvordan et universitet kan være en relevant og ansvarlig samfunnsaktør. Dette essayet vil jeg bruke til refleksjoner om universitetenes samfunnsrolle, med særlig fokus på formål og forventninger til et relativt ungt universitet som Universitetet i Agder.

Universitetet i Agder

Universitetet i Agder (UiA) er et tydelig eksempel på hvordan et universitet både springer ut av en bestemt region og samtidig trer inn i en nasjonal og global kunnskapsorden. UiA ble offisielt etablert i 2007, etter nærmere femti års arbeid med å bygge opp og samle regionale utdanningsmiljøer, først i Agder distriktshøgskole og senere i en mer forskningssterk institusjon. Min

hovedkilde til denne tilblivelseshistorien er tidligere rektor Ernst Håkon Jahrs foredrag i Agder Vitenskapsakademi fra 2007 (Jahr, 2007).

Det som særlig trer fram hos Jahr, er den betydelige motstanden mot å etablere et universitet på Sørlandet, både fra lokale og nasjonale politiske miljøer og fra de etablerte universitetene, som mente at fire universiteter var nok i Norge. Kampen sto ikke bare om faglig kvalitet, men om selve definisjonsmakten: hva et universitet skal være. Det ble blant annet forsøkt å skape et hierarki mellom «gamle» og «nye» universiteter og å innføre krav som ville gitt sistnevnte en degradert status. Med NOKUT og skjerpede og nye kvalitetssikringskrav trakk prosessen ytterligere ut og ble, slik Jahr beskriver det, nærmest som en «kriminalroman».

At UiA likevel ble realisert, illustrerer hvordan regionale kunnskapsmiljøer kan insistere på sin rett til å delta på lik linje i det nasjonale og globale kunnskapsfellesskapet. Det er nettopp i dette spennet mellom det regionale, det nasjonale og det globale at universitetenes samfunnsrolle i dag må forstås.

Min erfaringsbakgrunn

I begynnelsen av 2024 ble jeg spurt om å påta meg rollen som ekstern styreleder for Fakultetet for helse- og idrettsvitenskap ved UiA. Det var en sjelden appellerende mulighet til å få innsideerfaringer fra et av de relativt nye norske universitetene. Jeg kommer fra Universitetet i Oslo (UiO), hvor jeg har gått gradene gjennom utdanningssystemet i pedagogikk og samfunnsvitenskap, med et avbrekk for å ta sykepleierutdanning, etterfulgt av en sykehusintern spesialisering i anestesi.

Jeg ble fast ansatt i vitenskapelig stilling ved Det medisinske fakultet i Oslo for nærmere tre tiår siden, og etter hvert fikk jeg professorat. Jeg har hatt gleden av å erfare fakultetet og UiO fra ulike posisjoner, bl.a. gjennom åtte år i dekanatet på medisinsk fakultet. Et av høydepunktene i min akademiske karriere var å nå til topps i den nasjonale konkurransen om å få etablere et senter for fremragende utdanning (SFU). SFU-ordningen var ment å gi prestisje til utdanningsfeltet på linje med sentrene for fremragende forskning og

innovasjon. Sammen med professor Eivind Engebretsen (UiO/UiA) åpnet vi Senter for bærekraft i helseutdanningene (SHE) i 2020.

Målet med SHE var å sette bærekraft i helseutdanningene og global helse på dagsordenen, gjennom en kritisk og tverrfaglig tilnærming til kunnskap. Bærekraft forstod vi som langt mer enn «grønn drift»; det skulle handle om å gi studenter innsikt i kunnskaps- og maktdynamikker, hvordan kunnskap oversettes til ulike kliniske praksiser, og spørsmål om fordeling og rettferdighet i globale helsesystemer. SHE skulle være et senter for å utvikle nye undervisnings- og vurderingsformer, fremme studentaktiv læring, tverrprofesjonelt samarbeid og refleksjon rundt etiske og politiske sider ved global helse – med andre ord: utdanning som endringsverktøy, der naturvitenskap, medisin og helsevitenskap kombineres med samfunnsvitenskap og humaniora for å adressere bærekraft i helse.

Høsten 2023 bestemte dessverre regjeringen at hele SFU-ordningen skulle avvikles. Et tydelig eksempel på politisk styring av sektoren gjennom finansiering og (ned)prioritering. Avviklingen av SFU-ordningen mener jeg er et tap for langsiktig satsing på utdanningskvalitet. Samtidig vil videreutviklingen av idéene, nettverkene og prosjektene fra SHE leve videre i andre former.

Hva vil vi med universiteter?

Universiteter er samfunnsbyggende institusjoner som i århundrer har vært sentrale for forskning og utdanning, med et samfunnsansvar som har vært forstått og forvaltet på ulike måter. At universiteter skulle være selvstyrte og ha stor akademisk frihet, var idealer som historisk særlig knyttet til fremveksten av Humboldt-universitetene fra tidlig 1800-tallet. Forskning og utdanning skulle drives uavhengig av politiske, kulturelle eller økonomiske særinteresser.

Forskning skulle drives ut fra en interesse for å erverve ny viten om grunnlaget for ulike fenomener, uten å sikte mot bestemte praktiske mål eller anvendelser. Forskning og utdanning skulle integreres, og samfunnsbidraget ble knyttet til generering av ny kunnskap og til å danne kritisk tenkende studenter som kunne møte samfunnets moralske og etiske utfordringer. Disse

prinsippene fortsetter å påvirke debatter om hva et moderne universitet bør være. Samtidig diskuteres prinsippet om hva akademisk frihet innebærer.

Dels dreier det seg om universitetet som institusjon, med spørsmål om frihet fra politisk og finansiell overstyring. Og det dreier seg om den enkelte forskers frihet til å forfølge egne kunnskapsinteresser og legge opp undervisning og formidling slik en selv mener sikrer best kvalitet.

Idéen om det autonome universitetet står fortsatt sterkt, men utfordres samtidig av forventninger om tydeligere samfunnsrelevans. De fleste norske universiteter er i dag offentlige institusjoner, der statlige investeringer hevdes å berettige styring etter politiske mål. Det er flere tegn i tiden som indikerer at kunnskapssektoren i større grad vil styres av en forsknings- og utdanningspolitikk hvor arbeidsliv og samfunnsbehov legger førende premisser.

Ta for eksempel det dagsaktuelle kravet om at universiteter må kunne utdanne flere sykepleiere for å dekke et kritisk behov for arbeidskraft. Det er politisk bestemt at opptakskravene for å komme inn på sykepleierstudiet er senket, for å tilrettelegge for større studentkull. Utdanningene må selv finne måter å kompensere for svakere inntakskvalitet til studiene. Hvorvidt dette er klokke utdanningspolitikk, vil fremtiden kanskje gi oss svar på.

Akademisk kunnskap overskrider nasjonale og politiske grenser. Moderne forskning er utpreget internasjonal, og vitenskapelig framgang avhenger av globalt samarbeid og fri idéutveksling, samt utveksling av studenter. Forskerutdanning står sentralt. Produkter av forskning er typisk dokumentert i vitenskapelige artikler, mens utdanning ofte har både en spesifikk yrkeskompetanse og en dannelselse som sikter mot intellektuell og moralsk modning. Dannelsesprosessen er avgjørende for å kunne håndtere globale utfordringer som klimaendringer, sosiale ulikheter, en aldrende befolkning, migrasjon, digitalisering og sikkerhetsspørsmål.

Nye universitetsmodeller

Helt siden den tidligere italienske statsministeren og tidligere presidenten for Den europeiske sentralbanken, Mario Draghi, la fram rapporten *The Future of European Competitiveness* høsten 2024, har hans analyser fått stor

oppmerksomhet (Draghi, 2024). Draghi beskriver hvordan universiteter verden over står overfor et formidabelt press: De møter massiv konkurranse om å utvikle nye teknologier (bl.a. KI) og økte forventninger om å være globalt synlige og betydningsfulle, samtidig som de skal dokumentere lokal og regional nytte.

At universitetenes samfunnsoppdrag i økende grad forstås i nytte- og samfunnsrelevanstermer, kommer også tydelig til uttrykk i diskusjoner om ulike «universitetsmodeller». Det klassiske, «humboldtske» universitetet har tradisjonelt vært forankret i idealer om dannelses, sannhetssøken og relativ autonomi fra både stat og marked. Samfunnsrollen har her vært mer indirekte, gjennom utvikling av kunnskap, kritisk refleksjon og elitesosialisering.

I kontrast til dette står idealet om det «engasjerte» eller «civic» universitetet, der formålet eksplisitt er å bidra til lokalsamfunn, demokrati og velferd. Her forstås universitetet som en aktiv samfunnsaktør og partner for kommuner, utdanningsinstitusjoner, organisasjoner og sivilsamfunn, med vekt på medvirkning, folkeopplysning og regional utvikling. I en nyere variant snakker man også om «transformative universities», som ikke bare skal formidle kunnskap, men aktivt bidra til å endre samfunnet – sosialt, miljømessig, økonomisk og politisk, ofte innenfor rammene av FNs bærekraftsmål. UiA framstår for meg som et eksempel på et moderne universitet med en tydelig samfunnsengasjert profil.

Jeg oppfatter likevel ikke disse universitetsbetegnelsene som faste, gjensidig utelukkende universitetsmodeller, men snarere som idealtyper, visjoner og retninger som kan gi inspirasjon – og som kan brukes kritisk i debatten om universitetenes formål og samfunnsrolle.

Regionalt samfunnsansvar

Et regionalt forankret universitet forvalter sitt samfunnsansvar på ulike måter. Noe av det viktigste er å tilby utdanning som gir et kompetanseløft i regionen, og som kan dekke det lokale arbeidsmarkedets behov for kompetent arbeidskraft. I stortingsmeldingen *Utdanning for omstilling – Økt arbeidslivsrelevans i høyere utdanning* (Kunnskapsdepartementet, 2020) fremheves

arbeidslivsrelevans og livslang læring som to sentrale prioriteringer. Disse elementene skal bidra til omstilling og kontinuerlig oppdatering av kompetanse gjennom hele yrkeslivet.

All høyere utdanning skal også være forskningsbasert, slik at studentene oppdateres på den nyeste gyldige kunnskapen innen sitt fagfelt. Det kan være forskning som er, eller blir, gjennomført i Agder, kanskje i samarbeid med nasjonale og internasjonale forskningsmiljøer, eller i nært samarbeid med lokale kommuner eller sykehus. Jeg vil eksemplifisere med noen konkrete illustrasjoner fra Fakultet for helse- og idrettsvitenskap.

Over lengre tid har det pågått en nasjonal debatt om sykelønnsordninger og et uønsket høyt sykefravær, særlig blant kvinner. Som «svar» på den nasjonale debatten har forskere og lærere ved fakultetet utviklet Norges første videreutdanning i kvinnehelse, som bl.a. skal utforske kvinners arbeidshelse. Søking til studiet overgår selv de mest optimistiske anslagene. Dette er et godt eksempel på en regional, universitetsintern utdanningsrespons på et nasjonalt problem. Initiativet har et tydelig potensial for nasjonal og internasjonal spredning – både når det gjelder forskningsbasert kunnskap og innovative utdanningsmodeller.

Et motsatt eksempel er kommunale forventninger rettet mot universitetet. Ordførere fra kommunene Grimstad, Gjerstad, Arendal, Tvedestrand, Åmli, Risør, Froland, Vegårshei, Bykle, Åseral, Evje, Hornnes og Bygland henvendte seg til universitetet med en sterk oppfordring om at universitetet må bidra til å utdanne flere sykepleiere. Responsen fra universitetet ble et desentralisert utdanningstilbud som iverksettes med øremerkede studieplasser for studenter fra noen utvalgte kommuner med særlig stort behov for sykepleiere. Eksempelet er interessant også fordi det illustrerer en kraftfull «utenfra-styring» med regional forankring.

Et annet eksempel er at helsesektorens digitale hverdag krever utdanningsresponser, både regionalt og nasjonalt. Et illustrerende UiA-eksempel er opprettelsen av et frittstående etter- og videreutdanningsemne om bruk av teknologi i helsefaglig dokumentasjonspraksis. Digital dokumentasjon av helsehjelp er en avgjørende viktig arbeidsoppgave både i spesialist- og kommunehelsetjenesten, ikke minst for å ivareta pasienters juridiske og etiske rettigheter. Samspillet mellom et regionalt forankret universitet og regionens arbeidsmarked inviterer til å tilrettelegge for og utforske nye modeller for kunnskapsutvikling.

Et konkret internasjonalt universitetseksempel

Mitt første lengre forskeropphold ved et utenlandsk universitet var ved Melbourne-universitetet i Australia. Det er et av de såkalt gamle, gode universitetene, med fremragende forskning, internasjonalt godt anerkjente utdanningsprogrammer og lange kunnskapstradisjoner. Jeg dro dit tidlig på 2000-tallet og fikk de første inntrykkene av at markedsmodellen hadde fått et solid fotfeste i den australske kunnskapssektoren. Professorene argumenterte for en problematisk forskyvning av sitt profesjonelle ansvar: bort fra kritiske og reflekterte analyser og over mot å skape inntekter og møte institusjonelle mål.

Jakten på finansiering forstyrret og utsatte forskningen. Det var et jag etter flere vitenskapelige artikler for å øke vinner sjansene i konkurransen om tildeling av forskningsmidler og stipendiater, som igjen ville øke antall publikasjoner. Dette er utviklingstrekk vi i dag ser tydelig her hjemme. Det problematiske er for så vidt ikke antall publikasjoner i seg selv, men når publikasjoner blir viktige i kraft av sitt antall og ikke på grunn av originalitet og kvalitet. Mitt inntrykk den gang var at, på tross av den såkalte markedsmodellen, var det argumentative trekk som lå nær de opprinnelige Humboldt-idealene, der forskningen lukkes mer inne i autonome universiteter uten hensyn til mulig praktisk samfunnsnytte.

De australske universitetene søker etter nye universitetsmodeller der samfunnsbehov kan settes i sentrum. Den svenske professoren i forskningspolitikk, Mats Benner (2024), hevder han ser tendenser til at flere skandinaviske og europeiske land tar etter Australia. Argumentasjonen dreier seg om at universitetene må få et tydeligere og mer forpliktende samfunnsoppdrag. De må øke spennvidden i rekrutteringen av studenter og gi nye samfunnsgrupper utdanning. Universitetene må innrettes mot livslang læring og anvendt forskning. På forskningssiden argumenteres det for en omdreining av forskningspolitikken mot en premiering av forskning med større og langsiktige samfunnseffekter. Innflytelsen fra noen få dominerende eliteuniversiteter som Melbourne og Sydney skal svekkes, og universitetskonseptet må utvides. Eliteuniversiteter protesterer som forventet og hevder at de nye universitetsmodellene går på tvers av selve universitetsideen de er tuftet på.

Så langt har jeg først og fremst lagt vekt på universiteters to kjerneoppgaver – forskning og utdanning. Men universitetene har også en tredje

kjerneoppgave, nemlig formidling, som også kan knyttes til forventningene om at universitetene skal være utadvendte og samfunnsnyttige.

Ut av «elfenbenstårnet»

Formidling er en viktig del av universitetenes samfunnsansvar. Det handler om at akademisk kunnskap skal gjøres tilgjengelig, forståelig og relevant for samfunnet. Da jeg selv var doktorgradsstudent på 1990-tallet, var jeg fascinert av diskusjonene ved UiO om betydningen av å komme ut av «elfenbenstårnet». Metaforen ble brukt i ulike sammenhenger for å kritisere akademias tilsynelatende distanse, selvopptatthet og irrelevans for omverdenen. I dag brukes den ofte som en oppfordring til universiteter og forskere om mer aktiv formidling av forskning og deltakelse i samfunnsdebatter.

Samtidig ser vi tydelige tendenser til at formidlingsoppgavene taper i konkurransen mot krav om publikasjoner i vitenskapelige tidsskrifter og stadig nye forskningssøknader. Insentivsystemer, tellekanter og karrierelogikk bidrar til at formidling ofte blir noe man gjør «på siden» når alt det andre er gjort. Likevel er det inspirerende å finne gode formidlingstiltak ved UiA som viser hvordan samfunnsoppdraget tas på alvor. Et godt eksempel er samarbeidet mellom UiA og lokalavisen Fædrelandsvennen knyttet til avisspalten «Vitensporten» (f.eks. Skoglys, 2024). Målet er å spre vitenskapelig kunnskap om idrett, trening, fysisk aktivitet, helse og friluftsliv til folk flest. Avisspalten illustrerer på en forbilledlig måte hvordan forskningsbasert kunnskap kan gis et formidlingsvennlig format som gir konkrete råd, ny forståelse og gode svar til en bred og sammensatt befolkning. Dette er et eksempel på eksemplarisk formidling, der forskere tar ansvar for å omsette kompleks kunnskap til et språk og en sjanger som faktisk møter folk der de er.

Jeg mener det er viktig å forstå formidling som en toveisprosess. Det handler ikke bare om at forskeren skal «opplyse» offentligheten ovenfra og ned. Forskere kan og bør engasjere seg i diskusjoner, lytte til erfaringer fra praksisfeltet og bidra til å skape rom for uenighet og saklig meningsbrytning. Slik kan formidling både korrigere misforståelser og berike forskningen: Innspill utenfra kan utfordre etablerte perspektiver og åpne for nye forskningsspørsmål.

Dette er en krevende oppgave i en verden preget av mangfold når det gjelder religion, regioner, kjønn, livssyn og etnisitet. Sosiale medier bidrar til at ytringer kommer raskt til overflaten, men ofte uten filter. Hets og hat mot forskere er ikke uvanlig, særlig når de uttaler seg om kontroversielle temaer. Det krever både ytringsmot og institusjonell støtte å stå i slike offentligheter. Samtidig vet vi at forskere ikke bare er nøytrale kunnskapsforvaltere; de er også mennesker som kan frykte negative sosiale reaksjoner – både fra offentligheten og fra kolleger.

I en politisk tid preget av slagord som at «det er vanlige folks tur», mener jeg at universitetenes kunnskapsforvaltere har et særlig ansvar for å dele sin kunnskap på en måte som er tilgjengelig for «vanlige folk». Samtidig bør de ta på alvor de erfaringene, kommentarene og meningene som kommer tilbake til forskerne. Disse er ikke bare støy, men kan være viktige innspill som bidrar til å videreutvikle både forskning og utdanning. Det er dette jeg mener når jeg snakker om formidling som en toveisprosess der kunnskapsstrømmen går begge veier.

Et ytterligere kompliserende element oppstår når vi arbeider i skjæringspunktet mellom forskning og formidling, med en uttalt hensikt om å endre praksiser som for eksempel forbruk av engangsmateriell og plast i sykehus. I vårt senter SHE har denne problemstillingen kommet tydelig til syne flere ganger, særlig knyttet til arbeidet med klimaendringer, som i økende grad vurderes som en av de største truslene mot folkehelsen. I lys av bærekraftsmålene reiser dette et grunnleggende spørsmål: Når går en forsker fra å være «bare» forsker til også å bli pådriver for endringer?

På den ene siden vil mange hevde at forskere har et ansvar for å tydeliggjøre konsekvensene av forskningen – spesielt når kunnskapsgrunnlaget er solid, og det er bred faglig enighet om at dagens praksis er uholdbar. Da kan det å være helt «nøytral», med nøktern fremlegging av forskningsresultater, fremstå som en form for stilltiende aksept. Når forskere for eksempel dokumenterer hvordan klimaendringer påvirker helse, livskvalitet og sosial ulikhet, kan det oppleves som uansvarlig å ikke samtidig peke på behovet for politisk handling og endrede praksiser.

På den andre siden rommer academia en sterk norm om uavhengighet, kritisk distanse og metodisk nøkternhet. Forskere som tydelig tar stilling, risikerer å bli stemplet som aktivister, og dermed kan deres troverdighet som «objektive» kunnskapsprodusenter trekkes i tvil. Dette spenner opp et

dilemma: Hvor går grensen mellom legitim normativ formidling av forskningsresultater og aktivisme som kan oppfattes som politisk eller ideologisk drevet?

I vårt arbeid med klima og folkehelse har vi erfart at dette ikke er et enten-eller, men et område der forskerrollen og aktivistrollen glir over i hverandre. Når forskningen tydelig peker på at dagens praksiser er skadelige, blir spørsmålet snarere: Hvordan kan vi som forskere delta i offentligheten på en måte som er tydelig, etisk ansvarlig og faglig redelig, uten å undergrave tilliten til forskningen?

En mulig inngang er å være eksplisitt på rolle og premisser: å skille mellom hva forskningen faktisk viser, hvilke verdier og prioriteringer som ligger til grunn for våre anbefalinger, og hvilke politiske valg som til syvende og sist må fattes av demokratisk valgte organer. Slik kan vi kanskje forstå forsker-aktivistrollen ikke som et brudd med forskeridealet, men som en utvidelse av universitetenes samfunnsoppdrag. I møte med store samfunnsutfordringer som klimaendringer og trusler mot folkehelsen blir spørsmålet ikke om forskere skal engasjere seg, men hvordan de kan gjøre det på en måte som både ivaretar faglig integritet og bidrar til nødvendige samfunnsendringer.

Kunnskapsallianser

I universitetsdiskusjonen har det lenge vært vanlig å tenke at kunnskapsproduksjon først og fremst skjer innenfor veletablerte akademiske disipliner, drevet frem av forskerens nysgjerrighet og relativt fristilt fra direkte styring knyttet til samfunnsinteresser. Denne forståelsen fanger en viktig side ved universitetsforskningen, men de UiA-eksempelene jeg har trukket frem, peker samtidig mot andre, like legitime modeller for kunnskapsutvikling. Her ser jeg tydelige tendenser til varierte måter å utvikle og formidle kunnskap på, ofte tverrfaglig, problemorientert og med tett involvering av ulike aktører – inkludert de antatte brukerne av kunnskapen og studenter. I slike prosjekter foregår forskningen i nær tilknytning til den konteksten der kunnskapen skal anvendes, og problemdefinisjonene springer ofte ut av utfordringer som oppstår utenfor det akademiske miljøet. Praktiske løsninger

og samfunnsrelevante resultater blir da like viktige som å forfølge rene teoretiske eller disiplinære spørsmål.

Basert på mine UiA-erfaringer så langt tyder mye på at universitetet både kan og bør opptre mer fleksibelt og forpliktende i møte med regionens kunnskapsbehov. Det harmonerer godt med en forskningspolitikk som i økende grad betoner universitetenes samfunnsoppdrag. Forskning kan da planlegges og gjennomføres med høyere grad av samfunnsrelevans, samtidig som forskere beholder rommet for faglig autonomi.

Jeg legger til grunn at universitetene har et regionalt, nasjonalt og globalt samfunnsansvar, og argumenterer for at dette ansvaret best ivaretas gjennom supplerende forskningstilnærminger som åpner for ny metodologisk kompetanse, kreativitet, samarbeid og ansvarlighet – og som samtidig inviterer til en mer nyansert vitenskapsdebatt om hva vi legger i «eksellens».

Ofte tenker jeg at kunnskapsproduksjon skjer innenfor veletablerte akademiske disipliner, drevet frem av forskerens nysgjerrighet og gjerne fristilt fra såkalte samfunnsinteresser. Kall det gjerne typisk universitetsforskning. Men de UiA-eksemplene jeg har løftet frem, minner om at det finnes andre modeller for kunnskapsutvikling. Her ser jeg tydelige tendenser til varierte måter å utvikle og formidle kunnskap på. Det dreier seg om arbeidsformer som ofte er tverrfaglige, problemorienterte og involverer ulike aktører – inkludert antatte brukere av kunnskapen. Forskningen utføres i nær tilknytning til den konteksten der kunnskapen skal brukes, og kan gjerne være drevet frem av utfordringer og problemer som oppstår utenfor det akademiske miljøet. Praktiske løsninger blir da like viktige som det å forfølge teoretiske eller disiplinære spørsmål. Disse to ulike forskningsmodellene er utførlig behandlet i en god gammel bok av Gibbons mfl. (1994).

Avsluttende bemerkninger

Hvis jeg med ett stikkord skal forsøke å fange essensen i min tenkning om universitetenes samfunnsrolle, må det være «kunnskapsallianser» – eller, med et mer internasjonalt begrep, «co-creation of knowledge» (Greenhalgh et al., 2016). Med det mener jeg ikke bare samarbeid i tradisjonell forstand, men

langsiktige, forpliktende partnerskap der universitet og praksisfelt sammen formulerer problemer, utvikler kunnskap og tar ansvar for hvordan den brukes. Slike allianser arbeider med å utvikle, prøve ut og spre kunnskap i nettverk som omfatter universitetet og ulike aktører innen helse- og sosialtjenester, kommunal sektor, spesialisthelsetjenesten, frivillig sektor og næringsliv. Her er ikke universitetet den eneste kunnskapsprodusenten; det inngår i et kretsløp der ulike kunnskapsformer – forskningsbasert, erfaringsbasert, profesjonskunnskap og brukerkunnskap – møtes og bearbeides sammen. Og – ikke minst – slik berikes og formes kunnskapsarbeidet i samspill med KI.

Fakultet for helse- og idrettsvitenskap ved UiA illustrerer hvordan slike kunnskapsallianser kan se ut i praksis. Forskning på mat, ernæring og helse retter seg mot livsløp og sosial ulikhet. Idrettsforskning kombinerer fysiologiske undersøkelser med pedagogiske og psykologiske perspektiver på kroppsøving, lek og fysisk aktivitet. Forskning på rusproblematikk belyser sammenhenger mellom oppvekstvilkår, marginalisering og deltakelse i arbeids- og samfunns- liv. Denne forskningen er tett knyttet til utdanning og til samarbeid med kommuner, Sørlandet Sykehus HF og andre regionale aktører. Når denne typen kunnskap utvikles i tett dialog med tjenestene og med de menneskene den angår, nærmer vi oss nettopp «co-creation of knowledge»: Studenter, fagfolk, brukere og forskere deltar i ulike roller og bidrar til å forme både spørsmålene som stilles, og løsningene som prøves ut.

Denne situasjonen gir et solid utgangspunkt for å styrke kunnskapsgrunnlaget for velferdsstatens yrker, og for å se universitetet som en kunnskapsbasert forandringskraft – ikke bare en leverandør av kandidater og publikasjoner. Et universitet bør være et senter for kritisk tenkning, læring og intellektuell vekst, men også en arena for samskaping av kunnskap på tvers av profesjoner og sektorer. Det krever større fleksibilitet i hvordan vi tenker om samspillet mellom universitet og samfunn, og en forskningspolitikk som anerkjenner felles kunnskapsutvikling som en legitim og nødvendig del av universitetenes samfunnsoppdrag. UiA kan på denne måten fungere som et forbilde for en mer samfunnsbyggende universitetsrolle, der erfaringene med kunnskapsallianser og samskaping ikke bare utvikles videre regionalt, men også deles med og utfordrer andre universiteter nasjonalt og globalt.

Referanser

- Benner, M. (2024). Australien ändrar riktning i universitetspolitikken. *Forskningspolitikk*, (3), 10–12.
- Draghi, M. (2024). *The future of European competitiveness*.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P. & Trow, M. (1994). *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. SAGE Publications.
- Greenhalgh, T., Jackson, C., Shaw, S. & Janamian, T. (2016). Achieving research impact through co-creation in community-based health services: literature review and case study. *The Milbank Quarterly*, 94(2), 392–429.
- Jahr, E. H. (2007, mars 15). Fra Holt til UiA. Foredrag holdt i Agder Vitenskapsakademi, Kristiansand.
- Kunnskapsdepartementet. (2020). Utdanning for omstilling – Økt arbeidslivsrelevans i høyere utdanning (Meld. St. 16 (2020–2021)). Kunnskapsdepartementet.
- Skogly, E., Winge, Ø. & Fernee, C. R. (2024). Friluftslæring: En vei til mestring i skolehverdagen. *Fædrelandsvennen*. <https://www.fvn.no/sport/i/dRGxEw/friluftslaering-en-vei-til-mestring-i-skolehverdagen>